

V R T E C .

ČASOPIS S PODOBAMI ZA SLOVENSKO MLADINO.

Štev. 5.

V Ljubljani 1. maja 1881.

Leto XI.

O slavnej poroki cesarjeviča Rudolfa s princezo Štefanijo 10. maja 1881. l.

Kar mōgli cvetic smo najlepših nabrali,
Spodobno vvrstili, v šopčk povezali,
Pripravili smo jih za svatovni dar:
Za god, ki ga Avstrija danes obhaja,
Ko hiša Habsburška se lepša, pomlaja —
Ko srci presrečni združuje oltar.

Cvetice rudeče so modre in bele,
Nikjer in nikoli ne bodo zvenele,
Ljubezni priserčene so živi izraz.
Mladina slovenska se s slavo združuje,
Pohlevno ta zvezček zdaj k piru daruje,
Udanosti vērne naj bode dokaz!

Ves blagor in sreča nad Vama naj sije,
Vzpomladno veselje skoz vence vmes vije,
Prihodnost vesela naj Vama žari!
Osrčena z Vama vsa Avstrija bōdi,
Edinosti zvezda narōde naj vōdi,
Država okrepana vsem v bran naj stoj!

A. Praprotnik.

Rudeči kovčeg.

bila družina, to je bilo bogastvo kmeta Franceta, ki je imel petero otrok: tri sinove in dve hčeri. Bil je Francè zelo priden, delaven in varčen gospodar, a pri vsej svojej pridnosti in varčnosti ni si mogel opomóci, da-si mu je tudi žena bila dobra in skrbna gospodinja.

V Francetovej hiši je bilo vedno pomanjkanje in velika ubožnost, ki je očetu delala dokaj skrbí in britkostí. Da-si ubožen, vendar je imel veliko zaupanje na Bogá; k njemu je molil vsak dan z otroci in ga prosil pomoči v svojej bédi.

Kraj, v katerem je živel Francè s svojo družino, bil je svojina necega plemenitaša, ki je malo ne ves čas bival v glavnem mestu. A imel je plemenitaš oskrbnika, ki je z največjo ostrostjo iztirjal davščino od njegovih podložnikov. Ako ni bilo novcev (denarjev) o pravem času, dal je takój vse zarubiti in prodati na javnej dražbi. Tega se je Francè najbolj bal, in ravno zdaj je bil v največej stiski. Bližal se je čas, da bo treba plačati davščino, a on je imel komaj polovico naložene mu odrédbine pri rokah.

Žalosten in otožen je oral necega dne njivo ob vélikej cesti. Premišljajoč svoje žalostno stanje, sede na oralo ter povžije s težkim srcem borni zajutrek, ki mu ga je prinesla starejša hči. Takó sedeč, ugleda v jarku ob cesti nekaj rudečega ležati. Takój vstane in gre gledat, kakšna stvar bi bila to. In glej, ko stvar pobere, bil je težek, z rudečim usnjem prevlečen kovčeg (popotna skrinjica), ki je bajé kacemu vozniku padel z voza. Francè vzame kovčeg in ga nese naravnost k gospodu župniku, da bi ga shranili in po časopisih obznanili, da se najde človek, ki ga je zgubil. Gospodu župniku se Francetova poštenost zelo dopade; takój pokličejo župana, da bi v njegovej nazočnosti odprli kovčeg in pregledali, kaj je v njem. V kovčegu je bilo mnogo lepe obleke in perila, a tudi v gotovini je bilo 3000 cekinov. Vse to so gospod župnik zapisali na papir, kar je tudi oče župan s svojim podpisom potrdil. „Dobro plačilo bote dobili, Francè,“ rečejo gospod župnik, „in ker mi je znano, v kakšnej zadrégi da ste, izplačam vam jaz na račun lepega darila, ki ga bote dobili, 50 goldinarjev. S tem si lahko pomagata, da plačate davščino in vam še nekoliko ostane za domače potrebe. Francè vzame z veliko hvaležnostjo denar, ki mu ga so gospod župnik iz svojega dali ter hití domóv, da bi povedal družini to svojo veliko srečo.

Gospod župnik nemudoma razglasé po vseh časopisih najdeni kovčeg in vsebino, ki je bila v njem. Ali zamán, — nihče se ni oglasil. Po pretečenih treh letih izročé gospod župnik najdeni kovčeg ubogemu Francetu in mu rekó: „Tukaj vam dam najdeno blagó, za katero se v treh letih ni nihče oglasil, da si je bilo po meni in po gosposki večkrat naznanjeno po različnih časopisih. Obleko in perilo si smete prisvojiti; od novcev ste pa le oskrbnik, to je, smete jih rabiti v svoj prid, a to le takó, da bote imeli vedno vso vsoto pripravljeno, ako bi se kdaj oglasil njiju pravi lastnik.“

Po nasvetu gosp. župnika je kupil Francè neko posestvo za 12000 gld., ki je bilo ravno na prodaj; a ostale denarje je uporabil v izboljšanje kupljenega posestva.

Z umnim in modrim gospodarstvom je Francè v šestih letih kupljeno posestvo toliko zboljšal, da je bilo mej brati vredno 18 tisoč goldinarjev. Francè je bil zdaj najbogatejši kmet ondote občine. — Rudeči kovčeg je spravil in ga varoval kakor najdražo stvar pri hiši. Po večkrat v letu je iztépel prah iz njega, očedil ga in zopet spravil v varen kraj.

Takó je minulo dobrih 14 let, kar je bil Francè rudeči kovčeg našel in kar se je pričela sreča za njega in njegovo družino. Njegova imovina je dan na dan naraščala in k lepemu posestvu je še nekaj zemljišča dokupil. Gospodaril je modro in vzrejal svoje otroke v strahu božjem ter jih privajal vseh lepih krepósti. Jeden njegovih sinov se je s pomočjo gospoda župnika šolal in je bil zdaj že na vsučeljišči; druga dva sta pomagala očetu pri kmetiji. Tudi hčeri ste že dorastli; starejša se je dobro omožila, a mlajša je bila doma pri materi in se je učila umnega gospodinjstva. Takó je bila vsa Francetova družina srečna in zadovoljna.

Bilo je necega večera po leti. Francè je sedel s svojo družino zunaj pod lipo in se razgovarjal o domačih stvareh. Tudi gospod župnik, ki so večkrat zahajali k Francétu, bili so navzoči. V tem hipu prisopiha občinski sluga ter pripoveduje Francetu, ki je že dlje časa županoval, da zadej za njegovim vrtom leži nek onemogli človek.

„Temu je treba hitre pomoči,“ reče Francè ter takój hití s svojim starejšim sinom na omenjeni kraj. Tjà prišedši, ugleda ubožnega, a vendar še dosti dobro oblečenega človeka, kateremu je bilo videti po vnanjej podobi kacih 50 let. S pomočjo sinovo in svojega sluge prinese onemoglega človeka v hišo, ter mu ukaže prirediti mehko posteljo in dobro vinsko juho. Svojega slugo pošlje nemudoma v mesto po zdravnika. Ko zdravnik pride, najde bolnika v hudej vročinski bolezni ter mu zapiše potrebna zdravila, rekoč, da je mogoče tujega človeka smrti oteti, ako se mu bode pridno streglo. „Dobre postrežbe mu pri meni manjkalo ne bode,“ reče Francè, „da bi le Bog dal, da ubogi tujec zopet ozdravi.“ Kar je Francè obetal, to je tudi storil. Vsa njegova družina si je prizadevala, da bi tujemu, bolnemu človeku postregla, kolikor se da in more. In res! pri dobrej postrežbi in v rokah dobrega zdravnika je tujec v nekoliko tednih popoluoma ozdravel, ter je smel zopet iz hiše vén na prosti in čisti zrak. Zdaj še le je Francè poizvedel, kdo da je tuji človek in kako je v toliko nesrečo padel.

„Jaz sem Donato, véliki trgovec, daleč tam iz Italije domá,“ pripoveduje tujec. Bil sem zelo premožen, srečen in zadovoljen svoje dni. Ali sreča je opotočna na tem svetu. To resnico sem izkusil tudi jaz. Pred 15 leti izgubil sem, potovajoč po tujih deželah, bil sem menda v ravno teh krajih, mnogo denarjev. Te izgube je bila kriva nemarnost mojega voznika. Pozneje sem še več izgubil pri družbi neke tovarne, ki je prišla na kant, ter tako tudi mene za seboj potegnula. A to, kar mi je bilo še ostalo, pobrala mi je nezvestoba necega prijatelja, za katerega sem bil vse svoje premoženje zastavil. Od te dóbe dalje mi ni bila več sreča ugodna; vsako podvzetje se mi je slabo obneslo in ubožal sem, kakor vidite, popolnem. Pred nekaj tedni sem zvedel, da se je moj prijatelj, za katerega sem vse svoje ostalo premoženje zastavil, povrnil iz Indije z velicim bogastvom. Napótil sem se takój k njemu, upajoč, da mi povrne, kar mi je dolžan. Ali vsled prestanih nadlog

in težav prehitela me je na potu bolezen, in najhujše mi je zdaj to, da vam, dobri ljudjé, ne morem povrniti dobrot, katere ste meni, neznanemu siromaku, tako obilo izkazali.“

Francè ni hotel o dobrotah ničesar slišati; hitro pretrga nit govoru in pravi: „Ali niste poprej rekli, da ste mnogo denarjev izgubili in da ste pred 15 leti menda po teh krajih popotovali?“

Tujec: Dà, izgubil sem 3000 cekinov, nekaj obleke in perila; vse to je bilo v kovčegu, z rudečim usnjem prevlečenim.

Francè: Ali niste te izgube nikoli po časopisih razglasili?

Tujec: Dà, naznanil sem jo po laških časopisih, ali zamán, — ker sem dljè časa potoval, nisem se mogel spómneti v katerem kraju mi je nestalo mojih novcev, ki sem jih imel spravljene v kovčegu.

Francè: Ali niste v nobenem časopisu brali, da bi se bil vaš kovčeg z denarji našel?

Tujec: Jaz pri svojih ogromnih opraviilih nisem nikoli utegnil čitati drugih časopisov, razven laških, a v teh ni bilo nikoli tacega razglasila. Tudi sem se malo brigal za izgubljene cekine, ker sem bil takrat bogat kakor malokdo v mojem kraju.

Francè: Bili poznali svoj kovčeg, ako vam ga bi zdaj kdo pokazal?

Tujec: Kakó bi ga ne poznal! Bil je s temno-rudečim usnjem prevlečen in je imel dva predalčka z rumenima zaponama.

Francè pokliče svojega starejšega sina, kateremu ukaže, da naj pokliče gospoda župnika in prejšnega očeta župana. Ko obá prideta, stopi Francè v stransko sobo ter prinese rudeči kovčeg, katerega položi na mizo pred tujca, rekoč: „Tukaj je vaš kovčeg, vaša svojina; a ne samo ta kovčeg, nego tudi ta hiša, vsa polja in njive in vse moje premoženje je — vaše. Vse to sem kupil z vašimi novci. Da sem gospodaril z vašo svojino kakor pošten človek, tukaj naj pričata gospod župnik in prejšni oče župan.“

Ves zavzet občuduje tujec poštenega Franceta ter ne vé, ali je vse to resnica ali so le prazne sanje. Naposled izpregovori: „Bolí me, da me imate za takó nehvaležnega človeka, kateremu ste življenje oteli. Ako bi mi tudi ne bili nobene dobrote storili, ne mogel bi družega od vas zahtevati nego ónih 3000 cekinov. A potrpite malo, kmalu se obrne stvar na dobro za mene in za vas. Jutri odpotujem in za nekoliko dni bote slišali več o meni. Samo to vas prosim, da bi mi dali 100 goldinarjev, katerih potrebujem v svoje daljno potovanje.“

Tujec ni hotel ničesar družega in tudi se ni smelo dalje razgovarjati o tej zadevi. Družega dné je odpotoval.

Tri tedne pozneje dobi Francè list, v katerem so bile zapisane naslednje besede:

„Moj prijatelj, za katerega sem bil zastavil vse svoje premoženje, vrnil se je z obilim bogastvom iz Indije. Dovolj imam, česar potrebujem v življenje, in ker nimam ne družine ne soródnikov, ne potrebujem ónih najdenih 3000 cekinov. Obdržite si jih v darilo za vašo gostoljubnost in postréžljivost, ki ste jo meni tujemu človeku, v tolikej méri izkazali. Da se izognem vaše zahvali, zato ne zapišem kraja, v katerem živim. Ostanite zdravi, srečni in zadovoljni z vso svojo družino, katero prav prísérno pozdravlja vaš prijatelj —

Donato.“

In res ni nikoli več slišal Francè, niti kdo njegovih otrok, o tujem človeku, ki je osrečil vso Francétovo družino. Ni jim ostajalo drugzega nego moliti za plemenitega dobrotnika ves čas svojega življenja.

Leopoldina Kernikova.

Prevara.

V postu je bila pri imenitnej gospôdi pojedina. A postne dneve bajé kuharice sovražijo, in to zato, ker jih v pripravi različnosti jedil tù in tam spravijo v zadrégo. Različne vóдне in druge manjše živali morajo ob postnih dnevih na mizi bogatinov in dobroslástnikov namestovati vóla, kravo, tele, ovce, jagnje, purana, pišče in sam Bog si ga vedi, kaj še vse.

Tudi pri tej priliki — ako se ne motim, bilo je godovanje grajskega gospoda barona — preiskala je kuharica vso svojo kuhinjsko vednost, s čim bi obložila mizo, da bi kočljivemu okusu izbiričnih gostov bolje ustregla. K sreči prinese nekdo polžev. A kuharica, ki o graškem društvu za varstvo živali ni še nikoli nič slišala a še manj je bila sama ud tega društva, देने polže v mrzlo vodo, ter jih tako pristavi k ognji, namesto da bi jih bila poparila s kropom.

V pokriteh lonci k ognju postavljeni začeli so ti počasni možákarji govoriti in modrovati med saboj tako-le:

„Oj letošnja zima mora biti zeló mokra, da nas je zadela takšna povodenj!“ — „No, in kako mrzla je ta voda; in še stoječa je, biti mora kako brezno, ker se prav nič ne vidi iz nje,“ — modruje drugi iz med precej številne družbe.

„Nè, brate, meni se pa dozdeva, da jame toplejše postajati, gotovo se sneg topi in bliža se vzpomlád.“ — „Prav imaš sosed,“ reče tretji, „tudi jaz že čutim nekak gorak vetrič okolo svoje hiše; skoraj bi hišna vrata odklenil in šél pogledat, kako je z naravo; menda bo kmalu jelo zeleneti.“ — „Bratje, vzpomlád mora biti tukaj! meni je že precej toplo; idimo vsak iz svoje hišice!“ — „Brez dvombe,“ oglasi se zopet drug iz med družbe, „hitra, prehitra se mi zdi ta toplota, poglejmo vèn!“ Vsi so polagoma pomolili ogrete glave iz svojih dolgo zaprtih zvítih hišic. — „Továriši, to menda ne bode vzpomlád, meni je pregorko, to je že gótovo poletje, mi smo najbrže vzpomlád zaspali in zamudili se je veseliti,“ govori zopet prvi. — Vsa družba se je prav do dobrega ogrela in govornica je postajala vedno živáhnejša. „Meni je že prevroče,“ povzame starejših jeden besedo, „jaz bom slekel svojo suknjo; a veste bratje, kaj se mi čudno zdi?“ ugiba nadalje, „ne gré mi v glavo, da ta dobrodejna toplota tako hitro raste, da-si ni nikjer videti solnca.“ „O gotovo ga zakrivajo oblaki,“ seže mu drugi v besedo. — „Jaz bi rekel, da je noč,“ pravi zopet drugi, „samó, da mi je ta noč predolga; ali pa se vreme tako hitro izpreminja, ali pa je celó solnce mrknilo; továriši, kdo ima praktiko pri sebi?“ — „To je res čudno, taka vročina, a nikjer ni videti nič zelenja; o da bi bila kje kaka vrv, da bi zlezli na suho, meni bi zelena vejica kaj dišala!“ — „Plezajmo k višku in poiščimo kak prevoz, da izlezemo iz tega vročega brezna,“ svetuje najmlajši, kateri je prevelike vročine že komaj

sapo odganjal. Ali vse poskušnje so jim izpodletele; drug za drugim poskušajo po piskrovej steni k višku, ali cmòk, cmòk, cmòk nazaj v vročo vodo, vsak se je opeknel po polzskem trebuščeku, kajti lončeva stena je bila še bolj vroča.

„Meni že sapo zapira,“ vzdihuje jeden, „o da bi se le nekoliko mogel ohladiti! a ni je hladne rušne!“ — „Oj, kaj bo, če ne dobimo hitre pomoči?“ vzdihuje zopet drugi — „glejte óni le najmlajši se je že na dno spustil in pojmlje — zdaj, zdaj bo sklenil svoje mlado življenje.“ — „Dà, dà,“ povzame še jeden iz med trpeče družbe s hripavim glasom, „bratje, to ni niti vzpomlád niti poletje — to — to je prevára. Nesrečni smo, bratje, izdani smo — poginemo!“ — Družba prej tako vesela, zgovorna, postaja bolj in bolj tiha; tù in tam še kak globok vzdihlje, kak stok, a naposled vse omòlkne; smrtna tihota nastane. Voda v piskru zavrè in polži so bili — kuhani.

Valeňjar.

Kako so basni nastale.

V ónej prijetnej dóbi, v kateri je bil človek še tesneje z zemljo zvezan nego li je dandanes, ko so se celó najhujše zverí s človekom družile, v ónej dóbi so nastale tudi basni.

Kakó radi poslušajo otroci mične pripovedke, ki jih zna babica pripovedovati, bodi si že o strahovih, krvavih bojih, tatovih ali kaj enacega. V duhu jo spremljajo, kakor bi v povesti sami pričujoči bili, in večkrat jim napravi kaka basen ali pripovedka globokejši vtisek, nego li najboljše podučevanje. Basen je kakor zrcalo, v katerem se vidi, kako lahko človek zabrede v nesrečo, ako se je ne izogiblje.

Naj vam tu za zgled povem naslednjo basen o ježu in lisici: „Ko je nekdanj prišel jež v hudej zimi k brlogu, v katerem je bila lisica, prosil jo je, naj ga pusti v gorko luknjo, ker mora zunaj mraza poginiti, ter jej je obetal, da hoče mirno v kotu čepeti, samo da bo na gorkem. Dobrikal se jej je toliko časa, da ga je naposled pustila k sebi v luknjo. Ali že za malo časa začél se je jež stegovati in s svojo trnjevo kožo ubogo lisico zbádati. Ko ga ta opómne na njegovo obljubo, potisne jo nehvaležnež iz brloga. Zdaj je bila lisica primorana ježa prositi, da bi jo pustil k sebi v brlog, ter mu tudi s sladkimi besedami obljubuje, da hoče vse pozabiti, kar se je zgodilo. Ali jež je bil prevídnější; bojèč se, da bi ne bil zopet on na prejšnem mestu, obrne hrbet ter se niti ne zmeni za lisiče obljube.“

Iz te in iz sto drugih basni torej lahko razvidimo, da se človek prej po tujej nego li po lastnej nesreči izmodrí. To so izpoznali užé stari modrijani. Potrebovali so le kako skrivnost ali kak primer iz družinskega življenja; a po največ so se basnoslovci držali živalskega življenja, katero so lepo opisovali ter raztegovali z lastnimi skušnjami, in básen je bila gotova, mladini in odráščeni in v pouk in zabavo.

Fr. K.

Narodne povédke.

Nabral J. M-t-n.

I.

Na bohinskej stráni je živel mož, ki je léčil ljudém in živini. Ta človek nij bil učen, a menili so, da zna Bog vé koliko. Od očeta in še bolj od narave je bil zvédel toliko, da je poznal obilo rastlin ter delal z njih zdravila. V njega sobi nij bilo videti, razven stékleníc ter steklenícié in razven kacega drevesnega luba. Šel je nekđaj na zeló visoko goro, koder je dolgo hodil in prilézel napósled nekam, kder poprej še nikoli nij bilo žive duše. Po skalah in pesku je iskal rastlinic. Tukaj pod néko pěči podobno skalo ugleda stekleníco. Začudi se, kakó je steklenica prišla sem, kamor še nij bil nikdar nihče stopil. Vzame stekleníco v roko ter jo ogleduje, in zapazi, da je v njej deček, tolikšen, kakor palec. Ta mu vedno miga in kaže, da bi odprl stekleníco. Dolgo se mož trudi, a napósled vender odpré in izdere zamašek. Vesel deček skoči iz stekleníce. Ali človek se začudi in ustraši, viděč, kakó naglo deček raste! Predno je dva krati mogel dehniti, uže je pred njim stal velik junak. Človek nij vedel, kaj bi rekel. A tujec mu je bil prijazen ter mnogo povpraševal, in kadar je zvedel od njega, da išče bílja, ponudi se mu, pokazati vse rastline ter povedati, kakšno moč ima katera. Vesel ga je zdravnik poslušal ter mnogo zvedel. Kadar se je večerflo, tujec postojí in reče zdravniku: „povedal sem ti, kar malo kdo vé, ker si me izbavil tesne ječe, v katerej sem bil dvě tisoči leti zaprt. Slověč bodeš in bogat, ako hočeš. A razlíko je treba stvoriti mej tobój in mej drugími ljudmi, in zategadelj ti vrát obrnem takó, da bodeš nazaj gledal.“ Zdravnik se teh beséd jako preplaši in razuméje, da ima skrkliča (skrata)* pred sobój. Začne prositi, naj ga spustí domóv tacega, kakor ga je Bog ustvaril. A skrklič se ne dá preprosi. Kadar človek to vidi, stvorí se neskrbnega, in reče: „ne slépi me s táko stvarjó, ki je ne verujem, ker je ne moreš nikoli stvoriti. Samó da bi jaz imel tukaj še možíca, ki sem ga poprej osvobodil stekleníce! Od njega bi tí pobegnul, kakor miš.“ A skrklič mu odgovorí: „nijiš li mene izpustil?“ Človek reče: „ne tebe! Drug je bil, manjši od moškega palca.“ Takój se skrklič zopet skrkne, da je bil tolikšen, kolikeršen poprej, in zavpije: „ali zdaj veruješ?“ Odgovorí mu zdravnik: „še ne, dokler te zopet ne vidim v stekleníci,“ in ob teh besedah skrkliču od strani pomolí odmašeno posódo, a skrkliček smuk! vánjo, ter se zahrohotá in reče: „ali zdaj veruješ?“ Premetěni zdravnik odgovorí: „rad verujem!“ ter zamaší stekleníco, v katero je skrklič bil zopet ujet, in otide vesel domóv. Ta mož je znal rastline, kakor nihče drug na Goréjnskem, zatorej se nij čuditi, ako je svét govoril, da je bil zeló obogatel; a skrkliča potem nikoli nij z nova pušéal na pláno.

—*—

*) Podkrnci „skrata“ imenujejo „skrklič.“ Erjavce v letopisu Matice slověnske 1880. léta na 187. stráni.

K POROKI

cesarjeviča Rudolfa s princezo Štefanijo dnè 10. maja 1881. leta.

Nepopisljivo je bilo veselje, ko je dnè 21. avgusta 1858. leta brzojav iz Dunaja po vsej državi raznesel preveselo novico, da se je habsburškej

vladarskej hiši in Avstriji rodil v Laksenburgu cesarjevič nástolnik. Svečanosti, ki so se vsled tega vršile po vsem našem cesarstvu, vdeleževalo se je ljudstvo povsod z največjo navdušenostjo in nepopisljivo veselje se je širilo po vsej avstrijsko-ogrskej monarhiji. Enako veselo nas je pa zopet iznenádila vest dnè 6. marca 1880. leta, ko smo slišali, da se je cesarjevič Rudolf zaročil z belgijsko princezo Štefanijo in da se bode dnè 10. maja t. l. na Dunaji slovesno vršila Njiju poroka.

Cesarjevič Rudolf je zdaj v 23. letu svoje dóbe. Prva leta svojega življenja je preživel zdrav in vesel v družbi presvitle cesarske rodovine, po zimí v cesarskej palači na Dunaji, a po leti v Laksenburgu, cesarskem dvoru tri ure od Dunaja.

Kot svojega naslednika v tako mogočnem cesarstvu, kakor je Avstrija, dal ga je njegov presvitli oče, cesar Franc Jožef I., izvrstno odgojiti. Naj-

odličnejši vzrejniki in učenjaki našega cesarstva so bili izbrani, da mlademu in z bistrodom nadarjenemu princu budé njegove dušne zmožnosti in ga pripravljajo za njegovo težavno nalogo, ki jo ima prevzeti, ko bode kdaj nastopil slavni prestol svojih presvitlih staršev in prádedov. Iz mej teh odličnih mož, ki so bili v cesarjevičevo odgojo izbrani, naj omenim tukaj samo naslednje:

Za prvega odgojitelja mu je bil izbran maršal lejttenant grof Gondrecourt in pozneje grof Latour. Ta dva sta vodila in nadzorovala vso odgojo

Rudolfovo. Učitelji, ki so imeli poseben vpliv na mladega cesarjeviča, bili so profesorji: Egger pl. Moelwald, Greistorfer, Krist, Exner in Hochstaetter. Leta 1867. ga je podučeval v latinskini naš rojak dr. Čizman, dve leti pozneje pl. Hildebrand v poljščini in prof. Duchêne v francoščini. Sploh se je pri cesarjeviču Rudolfu gledalo užé zgodaj na to, da se nauči mnogo jezikov, kar je vse hvale vredno, ker odločen je vladati Avstrijo, v kateri živi toliko različnih národov. — Rudolf je v vseh naukih izvrstno napredoval, zato pa tudi govori skoraj vse jezike mnogobrojnih národov avstrijskih; to je pokazal 1872. l. aprila in decembra meseca, ko je delal skušnjo iz ogrske zgodovine v madžarskem jeziku, in takisto 1874. l. aprila meseca iz češke zgodovine v češkem jeziku, ter je govoril takó izborno v teh jezikih, da so se vešči učenjaki njegovim odgovorom čudili.

V vojaščini ga je poučeval generalmajor Reinlaender.

Posebno se je naš svitli cesarjevič zanimal za prirodoznanske véde, v katere ga je vpeljal slavni prof. Hochstaetter. In komu ni znana óna lepa prijateljska zveza, ki ga veže s slovečim prirodopiscem Brehmom! — Ljubezen do prirode se je užé zgodaj v njem vnela in ga naredila bistroumnega opazovalca in prijatelja narave. Kako živo opazuje prirodo, kako ljubeznjiv in prijazen je v občevanji z ljudmi, kaže nam njegova knjiga, ki ima náslov: „Petnajst dni na Donavi.“ Velik prijatelj narave in lova, preméril je užé mnogo gorá.

O počitnicah je bila Rudolfu najprijetnejša zabava potovanje. Tudi pri nekaterih javnih slavnostih je bil navzoč. Tako 1862. l. pri slovesnem odkritji spomenika cesarice Marije Terezije v dunajskem Novem mestu, a 1873. l. pri ravno takej slovesnosti v Celovci. Dnè 1. junija 1869. l. je bil v Budapešti pri kraljevem kronanji, kder je prvič nosil réd zlatega runa. Leta 1871 je potoval po Češkem in Moravskem, kder je bil povsod slovesno in častno sprejet. A cesarjevič Rudolf ni prehodil samo vse važnejše dežele avstrijske, nego potoval je tudi po Angležkem, Pruskem in posebno dljé časa po Španiji. Še le pred kratkem je potoval tudi v jutrove, dežele iz katerih se je ravnokar povrnil. Bil je namreč v Egiptu, in potem v Palestini, kder je obiskoval sveta mesta in položil mnogocéna darila na svete kraje. Ko se je vračal dnè 20. aprila s svojega potovanja v jutrove dežele, bil je v Trstu sijajno sprejet. Ko mu se so na tržaškem kolodvoru pri slovesu poklonile razne deputacije, poslavljal se je cesarjevič Rudolf od njih v nemškem jeziku. Naposled se je pa obrnil k poslancu in mestnemu odborniku Nabergoju in vprašavši ga: „Vi ste Slovenec?“ govoril je potem ž njim v slovanskem jeziku. Ta vesela novica, da je cesarjevič Rudolf, nastolnik avstrijski, govoril tudi v slovanskem jeziku ter s tem pokazal, da ima tudi naš jezik slovenski svojo pravico, našla je odziv nepopisnega veselja po vseh slovenskih krajih.

Zatorej se pa tudi nadejamo, da bode cesarjevič Rudolf, nastolnik avstrijski, ljubezen in udanost avstrijskih podložnikov v obilnej meri užival tudi takrat, kadar mu previdnost božja naloži težko breme vladarstva. Od nas Slovencev sme biti tega zagotovljen, ker izpolnovali bomo, kar mu je naš pésnik v imenu Slovencev obljubil užé pri zibeli:

Val na skalovji razkája se v péne:
 Stali Ti bomo kot skalnate sténe,
 Ako Ti sila krivična preti,
 Tvegamo za Te življenje in kri! —

Princeza Štefanija.

Princeza Štefanija se je rodila dné 21. maja 1864. l. v gradu Laekenu, ki stoji blizu glavnega mesta Bruslja v Belgiji. Štefanija je druga hči belgijskega kralja Leopolda II. in kraljice Marije in je nenavadne lepote. Njene ljubeznjive, prijazne, modre oči in svitlorumenkasti lasjé očarajo vsacega, kdor je tako srečen, da jo vidi. A ne samo njena telesna lepota, temveč njene lepe dušne lastnosti, njeno dobro srcé in občutnost za vse, kar je dobrega in plemenitega, to je, kar jo povzdiguje čez naravno krasoto. Razven tega je dobro podučena v različnih znanostih, za kar so njeni plemeni starši užé zgodaj skrbeli. Ne samo da zna svoj materini jezik, ona zna tudi francosko in nemško prav dobro govoriti, in tudi užé ogrsko in češko.

Princeza Štefanija je do sih dob le malo prišla v javno življenje. Prvič se je pokazala v javnosti pri poroki svoje sestre kot družica. A za nas Avstrijce je stopila ónega dné v javnost, ko je podala na svojem domu cesarjeviču Rudolfu rokó ter mu obljubila, da hoče njegova biti ves čas svojega življenja, bodi si v dobrih ali zlih dnevih, v mirnih ali viharnih časih. Od ónega časa bijó vsa srca zvestih Avstrijcev v ljubezni do princeze Štefanije in jej prosijo sreče in blagoslova iz nebes. Boljše tovarišice bi si cesarjevič Rudolf ne bil mogel izbrati in gotovo bode v kratkem takó priljubljena kakor je Rudolf.

In tako tudi Ti, slovenska mladina, povzdigni na dan poroke cesarjeviča Rudolfa dné 10. maja svoja srcá k Bogu ter ga prosi v gorečej molitvi, da nam njegova vsemogoča roka čuva in ohrani Vzvišena poročenca vseh nezgod in viharjev.

Slava naj venča in živi Ju Bog!

Iv. Tomšič.

— x —

Cesarjevič Rudolf in uboga ženica.

Cesarjeviču Rudolfu je lov najprijetnejša zabava in prav takó, z lovom si človek vadi roke in oči ter si krepí zdravje. — Ko je bil Rudolf necega dné na lovu, ugleda ubogo, staro ženico, ki je pasla dve kozí. „Da ste mi zdravi, mamka; nu, kako ste?“ — „„Jéjmina! takó lep in mlad gospod, kakor ste vi, in govori takó prijazno z ubogo, staro ženico. Dà, dà, nas eden mora dan na dan trdo delati, da si življenje ohrani; nú Bogú bodi hvala, da smo le zdravi!““ — „Nu, ali se vam tako slabo godí?“ — „„Dà, častiti gospod, ti le dve moji ljubljénki me živite in podpirate na starost.““ — „I pa ste res kaj lepi živalci, jaz bi takój rad jedno kupil od vas.“ — „„O gospod, jaz ne prodam nobene, in to še posebno zdaj ne, ko imate toliko zelene paše.““ — „In če vam jo prav dobro plačam?“ — „Tudi potem bi je ne mogla prodati, k večjemu to starejšo, te druge bilo bi mi preveč škoda.““

— „A jaz bi ravno to mlajšo rad imel.“ — „Tega pa že ne morem storiti, ta mi daje vsak dan po sedem maseljcev mleka, in to je veliko, častiti gospod. Ona druga je tudi dobra in vam jo dam za štiri goldinarje.“ — „Nu jaz vam dam šest goldinarjev in si vzamem to mlajšo.“ — „To je res mnogo denarja; nu Bog vam jo blagoslovi, vzemite si jo, saj bo uboga žival tudi pri vas dobro imela.“ — „I to se zna mamka! Kupčijo sva naredila, náte, tukaj imate desetak, dajte mi štiri goldinarje nazaj.“ — „Jéjmina, ljubi gospod, vi se pač šalite z menoj. V mojej izbi tam doli v vasi ne dobim niti deset krajcarjev, kam li, da vam dam —“ — „Tó je pač malo sitno za obá. Nu, ali veste kaj? Vi obdržite za zdaj vseh deset goldinarjev in po óne štiri goldinarje pridem jaz čez kakih osem dni.“ — „O joj, kako vam bi jaz mogla odgovorna biti za toliko denarja. Nè, gospod, tega ne storim, vzemite svoj desetak nazaj in prinesite mi denar za mojo kozo, ako vam ne bode žal te kupčije, tjà doli v moje stanovanje v Krastenicah.“ — „To mi ne kaže; čujte, jaz nekaj boljšega predlagam: vi obdržite kozó in mi jo redite še osem dni, obdržite pa tudi óne štiri goldinarje za pašo. Čez osem dni pridem in vzamem kozó.“ — „Kaj? štiri goldinarje za osem dni — nè, nè, gospod, to je preveč!“ — „Nate, tukaj vzemite desetak in zdaj — Bog vas obvari!“ To rekši, zgine mladi lovec v goščavo. Uboga starka gleda za njim ter ne vé, ali so to sanje ali je resnica. Dan na dan je gnala kozi na óni kraj, ali lovca ni od nikoder. Osem dni je preteklo in desetak v njenih rokah jej dela skrbí, kakeršnih še nikoli ni imela. Noč in dan jo peče vest in uboga ženica si pomagati ne zna in ne more. Deveti dan nastopi in župan iz one vasí pride v hišo uboge starke in jej reče: „Njegova cesarska Visokost, cesarjevič Rudolf želi, da bi si ne delali nobenih skrbí zaradi onih deset goldinarjev, ki ste jih prejeli iz njegovih rok; obdržite denar in tudi prodana koza ostane vaša lastnina.“ Veselje uboge ženice se popisati ne more. Debele solzé jej stopijo v oči in reče: „To je bil cesarjev sin, pa še zlate obleke nima; jejmina, kaj tacega bi si ne bila nikoli mislila!“ — —

—x—

Jelka in smreka.

Dragi! Ali si se že vozil kdaj po ozkej dolini, opasanej na desnej in levej z rumenim žitnim poljem in z zelenimi prijaznimi gozdiči? Nič posebnega, nič nenavadnega ti ne zapazi nikjer okó. Njive, obsejane z latovčtim prosom in z visoko režjó, pisani travniki, polni raznobojnih cvetic, bežé mimo tebe, ko se urno voziš po belej cesti, in poleg póti šumí potok mej vrbovjem, koder pihajo lehnokrili ptiči, ki se spreletavajo ob vodi in go-stolé. Krog rudečega, cerkovnega zvoníka belé se čedne hiše a nad ravnino, tam gori po hribih samévajo drugi božji hrami, in po hólmcih na okolo pogledavajo izza ovočnega drevja priprosta kmetska stanovanja in iznad zasivelih slamnatih streh vije se k višku plavéten dim, dvigajoč se k jasnemu nebu. Konji dirjajo tekoma po belej cesti naprej, a ti sediš na vozu in zréš na okolo in lastí se te misel, da je življenje res enakomérno, nu vendar prijetno, veselo in lepó!

Tako življenje sta živeli jelka in smreka nad skalovitim jarkom v mirnem zatišji sredi rudeče cvetočega vresja in zelene, globoko nacépljene práproti. Žarko poléitinsko solnee je titralo krog njunih vršičev in spajalo se z blagodejnim somrakom, počivajočim mej mračnimi vejami. In tam gori v vrhu, prav na zadnjem, najvišem odrastku je čumél soparnega opóludne rumeni strnad in čivkal dremótno pesmico očrnelim skalam in mrklím brínam. Ko je pa solnee bolj tam v kotu jelo vzhajati in je na zapadu tonflo za skrajne gore, ko je sosédnim bukvam in brezam porumenévalo in osipalo se listje, ko je mrzlotna burja zapihávala nizko ob porujavélem travniku, selile so se ptice in se poslávljale od mračne jelke in vitke smreke. Oblétávalo so ju in njune vrhove ter so prhutale krog debla, a potlej so zastrígle više in više v ozračje in odplule. Skrčili so se dnovi, otožni dnovi. Iz sivih, nizko ležečih oblakov so sulí sneženi kosmiči in rezek veter jih je sukal na levo in pravo, hitel z njimi k višku, hitel nizdolu. Tedaj so bile tužne ure našima tovarišicama, stokali in pokali sta mraza. A raztegnili so se oblaki, nebó se je razsvetlilo in z modrega neba doli so se vsipali solnéni žarki in so blisketali v krasnih kristalih, razobešenih po šibkih mladikah. In mesec in zvezde! kako so se v jasnej noči svetile in odsevale v snegu, belej odeji, razprostrtej nad hribom in ravnino. A kópneti je začel sneg in voda se je stakala s splazín v jarek. Drevje je listélo in zemlja zelenela. Pod grmiči in sredi zelenih griv so pokimávale prve cvetíce. In iz ptujine so se vračale ptice v domovino, poigrávalo se visoko v zraku, strigle naprej in nazaj, gostoléle so in žvrgolele pod modrim vzpomládnejm nebom. Drozgi in kósi so požvižgávali v hrástovji poleg deročega potoka, pastaričice so tekale ob vodnem žlebu, tašéice so ščebetale v grmičevji in siv kobíl! se je oglašal na listnatej lípi tam nad sívo skafo. Vse je cvetelo, vse zefenelo. Jelka se je razcvetela in smreka tudi. Tako jima je teklo leto za letom, zima je podajala roko vzpomládi in tovarišici ste rasli na višek in na šír.

Vzpomlád je stala na višku svoje oblasti, bilo je junija meseca. Solnee se je užé vozilo proti zatoku in po bregu so se delale dolge sence. Lahen veter je šumel po drevji. Jelka in smreka sta se pogovarjali.

„Kaj krasno je tu!“ déla je smrečica. Rada bi vedno ostati na tem kraju, s tabo bi hotela živeti vedno. A dostikrat si mi užé pravila, da nama kaj tacega ni namenjeno. Vsako leto pridejo vaščani, posekajo drevo in ga odpeljejo. Le parobek kaže še, kje je pred kratkem k nebu se vila visoka smreka. Bog vé, kako življenje čaka naju mej svetom. Večkrat sem hlepela, da bi bila velika, kakor si ti, in da bi mi bilo móči zrétí preko ozke domače doline daleč tjà na snežne gore in preko njih še naprej . . . do sinjega morja. A take misli, take željé so izginile, kakor izgine oblaček na nebu zatohlega poletnega dné.

„Tudi meni bode silno težko,“ šeptala je precej večja jelka in na lehko prikimavala z vršičem. „Navadila sem se te; ko si še kalila, zrla sem na te in te čuvala, da te ni končala niti zima izpod neba, niti zvér na zemlji. In ko si se potem lepo razraščala in se izpremenila v smrečico, kako veselje sem imela s teboj. Pravila sem ti pravljíce v jasnih poletenskih nočéh in tudi v mrzlih zimskih večerih. A zdaj mi pravi slutnja, da se bode treba podati od tod in te pustiti samo tukaj, da še rasteš; a kasneje pridejo tudi

po tebe in te odvezó in oh — jelka je zastókala — ne bodeve se videle najbrž nikoli več! Zastokala je jelka, pripognila vrh in zamigala z vsemi vejami, kakor da bi hotela objeti smrečico. A le njene spodnje veje so se dotaknile mlajše tovarišice. Govorili ste in tugovali. A po poti so pripeljali konji voz in poleg voza so stopali mladi možje s sekirami na ramah. Iztrebili so izpod jelke grmovje in jeli zasekavati vanjo. In kmalu je padla s hrustom na tla, padla je visoka, lepo vzraščena jelka. Okléstili so jej veje, le vrh so jej pustili; golo deblo so naložili na voz. In odpeljali so se proti domu. Jelka je zrla okolo sebe kakor zrè prost mož, vjet in uklenjen, kadar ga vodijo v temnico. Po zelenih grivah (tratinah) so stopali otroci in smukali cveticam glavnice ter jih spravljali v male koške. In vse na okrog je bilo praznično in krasno, mirno in veselo, le jelki je bilo tožno in tako britko pri srci. Na vasi so jej ómajili lubje in na travniku blizu plota in pota so izkopali jamo, da jo bodo postavili vanjo. Otroci so vili vence in jih pripenjali ob jelkine mladike. Ko je bilo vse narejeno, prijeli so fantje za mlaj in ga vzdigovali ter podpirali z lesenimi škarencami. Vpilo se je in kričalo; slednjič se je postavila jelka po konci, zašibela se nekolikokrat in obstala na miru. A fantje so se zbrali, gledali nekaj časa svoj mlaj in vence, vrteče se v višini mej zelenimi mladikami. Razšli so se potem v krčmo in tam pili in veseli bili, a v poznej noči, ko so treptale svitle zvezde na nebeskem oboku, zapeli so sredi nočne tišine tam v vasi pesem, razlegajočo se na okolo po poljanah in vrtovih. In jelka, vaški mlaj se je zazibala v sanje in sanjala do belega dné. Ko se je zjutraj predramila, bil je krasen vzpomladanski dan. Nebó je bilo jasno, ko ubrisano steklo, in po visokej travi je treptala biserna rosa. Na železnem križci, zasajenem vrh slamnate strehe, žgolel je in otesal z glasom rudečeprсни pogorelček, a nad selom in po selu je bilo vse mirno, vse praznično.

Odbila je ura deset. Zapokali so možnarji, zatrijančili zvonovi in začulo se je lehno zvončkanje. In iz daljine, tam izza sadnega drevja, donela je sém k mlaju pesem, pesem vzvišena, pesem nebeška. Vedno bliže so prihajali nje glasovi, krepili se in množili, vedno čvrsteje so donéli zvonovi v svežem zraku in vedno krepkeje so stresali možnarji ozračje. Mlaj se je malo priklonil na stran in gledal in zrl slovesni sprevod. In nanj so zrl ljudjé, ko so zibali se krog njega pisani veneci, ko je skrivnostno šumel v svojem vrhovji. In bandero! Kako je vihralo mogočno v zraku in veter je fofotal lahko z njim, z banderom, znamenjem zmage in večne sreče!

Sv. Rešnjega Telesa dan je bilo takó. In minul je ta dan, minul drugi. Zamán je pričakoval mlaj krasnega bandera, kite praznično odetih ljudí, zamán se je oziral po deklicah, v belo krilec oblečenih in potresavajočih pisanih cvetic za Gospodovim Telesom. Gledal je na mirno selo, na studenec, prelivajoč se po ozkej strugi sredi belih hiš, in zrl je na dvorišče, kjer je skrbljiva koklja kločila, šopirila se in brskala in vabila pod krila nežna piščeta. Tu in tam pa je ozrl se v višavo, motreč orla, plavajočega visoko visoko gori pod nebom. Krožil je nekaj časa, obstal potem na miru kakor pribit, zamahnul s perotama in potem zopet krožil pod zlatim solncem, krožil nad pokojnim selom, nad okičenim mlajem, nad potokom sredi vasi tekočem.

Preteko je osmega dne jutro, preteklo opóludne in približal se je večer. Ljudjé so se vračali od dela domóv in so obstajali pod mlajem. Izbili so zagozde in malo prej še krasni mlaj je telebnil na kamenita tla. Odsekali so osuhel vrh in ga vrgli v drvarnico, a golo deblo so potisnili na žago, da izreže iz njih deske. In zgodilo se je, kakor so velévali in ničesa niso govorili več o mlaji, le o deskah se je zinila še tu in tam kaka besedica.

A čas je, da se vrnemo k smrečici, rastočej nad jarkom. Tožnost se jej je ovila okolo srca, ko je njena sestra, njena tovarišica padla na tla, zatresla s šibkimi vejami in smrtno zastokala. Želela je takrat, koprnela vroče, da bi tudi njo posekali in odvezli, da bi je ne razdružili od mile jej prijateljice. A želja se jej ni izpolnila in sama je samévala in ni je več veselila vesela pesem kosova, ni jej več budilo veselja kipeče gostolenje skorjančkovo.

Njenej otožnosti so storili konec pastirji, ko so prispéli mračnega večera k njej nad jarek ter jo posekali, deli na ramo in odnesli na vrh griča. Tam so jo vtaknili v zloženo, posušeno hosto, in potem so zaukali in klicali: „Hej naš kres, kako lep kres imamo!“ In podtaknili so ogenj pod suhljad, veter je popihnil, razvnel se je ogenj, cvrketálo je suho smrečje in brinjevje in plaméni jeziki so vzplapovali in pojemali. In po hôlmcih na okrog, kamorkoli bi se obrnil, na sever ali na jug, na izhod ali na zapád, povsod so goreli kresi in možnarji so pokali in petje je odmevalo s hriba na hrib in ogenj je čarobno osvetljeval temno noč in mračne gozde in žaril mlade, vesele obraze. A na nebu so se utrinjale zvezde, treptale in potapljevale se v neizmernej nebesnej modrini.

Hudo se je godilo smrečici, vtaknenej v sredo gorečega kresa. Plamen je lizal listje in veje, in gotovo bi bila izgorela, da je pastirji niso potegnili iz ognja in je položili od kresa proč na tla. Tam je ležala, ko so užé otišli pastirji domóv. In mislila je različne misli. Kolikor zvezd je blestélo na sinjem nebu, toliko misli jej je bródirilo po mladih prsih, in spomnila se je svoje tovarišice in mislila na njo z otožnim srcem.

Druzega dné je prišel pastir po njo in je nesel ta osmojeni mlajček na próšno polje, da ondu brani oblakom izsuti točo. In tu sredi prosá je stala nekaj tednov. Ko so pa poželi prosó, odnesli so smrečico domóv in tam so sesékali od solnea razprezано débelce v butarico in glej! čudovito — ravno v óno butarico je prišel tudi vrh nekdanjega mlaja, nekdanje jelke. Butarico so nesli v kuhinjo, zakurili so ž njo v péči in dim se je sukal nekaj časa pred ostéjami, a potlej je skozi dimnik šinil na jasno. Zavrteli so se in zaplésali dimčkasti kolobarji nekoliko kratí nad streho, nato so se vzdignili v vis. Na hribcu pred hišo je stala babica, sključena in osivéla, in kazaje s prstom na dim, govorila je vnukoma: „Kakor dim, izgine naše življenje!“

A vnuka, urne krvi in mladega života, mislila sta si stvar drugače. Imela sta bistreje oči od starice, in videla, kako se je dim vedno više in više sukal, spajal se in gostíl. In tam gori mej oblaci biva še dandanes smrečin dim in jelkin dim — spójen in zdrúžen.

Ko zjutraj priséva solnce, zlatí ga, in zvečer ga žarí, ko tone za mrkle goré, tam na daljnem zatónu.

Jos. Gradáčan.

